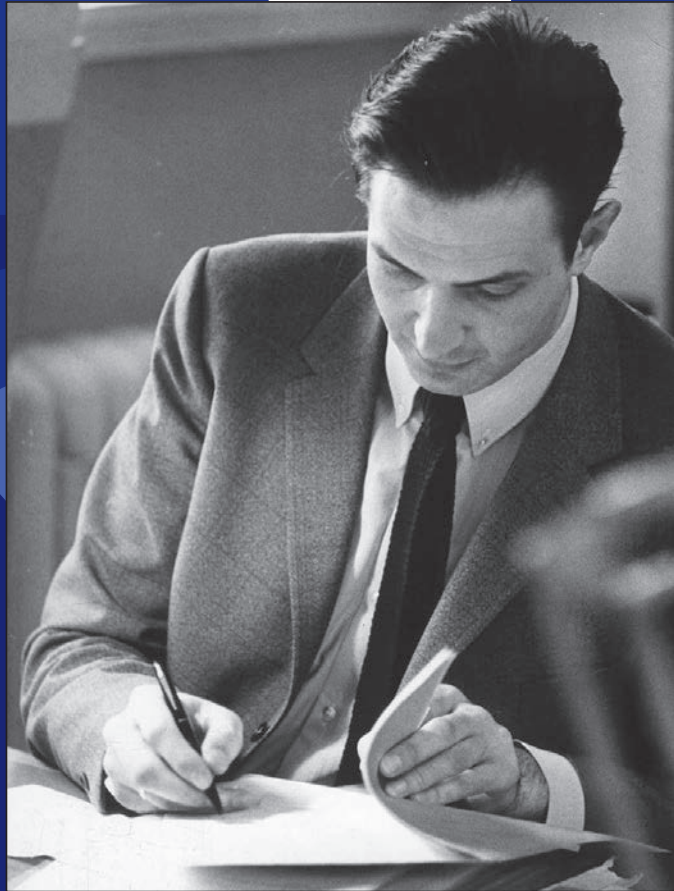

35. årgang / 2012 / nr. 2

TOLD- OG SKATTEHISTORISK TIDSSKRIFT

zuse

Kapervæsen, toldfogedordningen,
Frederikshavn Toldkammer

Zise - Told- og Skattehistorisk Tidsskrift er medlemsblad
for Told- og Skattehistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977.

Bestyrelsens medlemmer er:

Forlagschef, mag. art. Henrik Fode (konstitueret formand, næstformand), Århus,
specialkonsulent Gunnar Jakobsen (sekretær), København,
arkivar, cand.mag. Jeppe Klok Due (redaktør), København,
chefkonsulent Eva Jochimsen (kasserer), København,
specialkonsulent Rikke Madsen, København,
skattedirektør Søren Vigilius Christensen, Hjørring,
chefkonsulent Ulrik Meinertz og kontorchef Tage Christensen.

Medlemsskab af Told- og Skattehistorisk Selskab tegnes ved henvendelse
til Told- og Skattehistorisk Selskab, Østbanegade 123, 2100 København Ø,
telefon 72 38 97 87 (kassereren) eller på www.zise.dk.
Kontingentet andrager 60 kr. om året for enkeltmedlemmer, 500 kr. for institutioner
og firmaer. Biblioteker kan tegne abonnement for 60 kr.
Zise udkommer tre gange årligt, og hvert hefte indeholder ca. 40 sider.

Bidrag til Zise bedes sendt til redaktøren, Jeppe Klok Due
[jkd@sa.dk eller jeppe.klok@gmail.com]
eller til sekretæren, Gunnar Jakobsen, Told- og Skattehistorisk Selskab,
Østbanegade 123, 2100 København Ø [gunnar.jakobsen@skat.dk].

www.zise.dk

ISSN 001 05-8355
Tryk: Dantryk Hurup A/S

Forsidefoto: Toldfoged Kurt Pedersen, Kolding.

Indledning

af Jeppe Klok Due

Mogens Lau fra Bornholm startede i sidste nummer af Zise sin artikel om den djærve kaperkaptajn Ridder Caspar Wolffsen, der efter en actionfyldt ungdom slog sig ned som toldinspektør i Rønne. Hans nye liv var nu heller ikke kedeligt. Wolffsens engagerede sig bl.a. i de lukrative strandinger af handelsskibe. Han sejlede ud til skibe, der var ved at strande, og hjalp dem fri inden de strandede, og efterfølgende fik han efter al sandsynlighed en kontant erkendtlighed for sin hjælp. Men herved ragede han uklar med andre dele af øens befolkning, der nød godt af strandingerne. Wolffsen var også i direktionen for det dramatiske selskab "Ej blot til Lyst", der bl.a. arrangerede Holbergstykker i Madam Wolffsens Gaard. Senere var han medvirkende til at stifte et rigtigt teater i Rønne. Den udspekulerede Wolffsen var også med til at arrangere hestevæddeløb, hvor han til konkurrenternes fortrydelse deltog med importerede rideheste, der let slog de lokale bønderheste, så Wolffsen selv kunne hæve gevinsten.

Hvor Erik Blegvad i sidste nummer af Zise bl.a. skrev om, hvad der foregik i Direktoratet for Toldvæsenet i forbindelse med indførelsen af moms, fortsætter Kurt Pedersen med at fortælle, hvordan opgaver vedrørende moms blev implementeret lokalt. Det var en stor, ny opgave, der krævede stor tilpasning af toldkammerens opgaver, og der skulle ofte kreative løsninger til, da der endnu ikke var indført officielle arbejdsgange og systemer, der kunne understøtte arbejdet med f.eks. inddrivelse af momsrestancer. Kurt beretter om, hvor-

dan de fandt på at benytte blanket-kopier til at opbygge et kronologisk kartotekssystem, hvorved de kunne styre deres fordringer. Han fortæller også om, toldpersonalets samarbejde med skattemyndighederne, hvor de gensidigt gav hinanden oplysninger om hvilke virksomheder, der muligvis havde betalingsevne, men ikke oplyste det til den anden myndighed. Begge dele er i dag automatiseret og selvfølgelig, men det var folk som Kurt Pedersen, der tog de spæde skridt til det allerede i 1970'erne.

Ole Degn er i sin gennemgang af kongelig bygningsinspektør Hack Kampmanns monumentale toldkamre nået til Frederikshavn. Frederikshavn havde ellers et smukt toldkammer fra 1859, men erhvervsudviklingen i havnebyen havde allerede gjort det for lille i starten af næste århundrede. Gennem arkivalierne fra Overtoldinspektoratet for Nørrejylland arkiv, kan man følge processen, fra den lokale handelsforenings adressering af problemet med det gamle toldkammer over opførelsen til indvielsen af Kampmanns nye toldkammer i 1916. I 1990 gentog historien sig, og der var atter pladsproblemer i Frederikshavn toldkammer, denne gang skyldtes det oprettelsen af Told- og Skatteregionerne, der krævede langt mere plads. Løsningen var at bygge flere længer til det gamle toldkammer, der trods et knap så elegant udseende korresponderer flot med Kampmanns toldkammer. I Frederikshavn kan man således på én og samme tid se tre generationer af toldbygninger lige ved siden af hinanden.

Ridder Wolffsen (2)

– kaper, smugler og toldchef

af Mogens Lau

I sidste nummer af Zise mødte vi den farverige Ridder Wolfsen fra Rønne, der efter at have sejlet på Vestindien blev kaperkaptajn under Napoleonskrigene, hvor han grundet sit kække mod blev tildelt ridderkorset og fik det fine tilnavn Ridder Wolffsen. Efter fredslutningen i 1814 ernærede han sig nogen tid som fisker og muligvis smugler, før han i 1821 blev toldbetjent i Rønne og senere avancerede til toldinspektør og dermed chef for hele toldvæsenet på Bornholm.

Wolffsens embedsførelse

Under besøget på Bornholm i 1824 skriver prins Christian Frederik i sin dagbog: ”Told Overbetienten under ham (Lohmann) er den dierve Caper Capitain C. Wulfsen Ridder der er vel liidt der paa Stedet og en rask Mand i ald sin Gierning.”¹

Casper Wolffsens embedsførelse gav flere gange anledning til klager fra personer, der følte deres levebrød truet af hans kreative adfærd for at supplere sin faste

Wolffsens arbejdsplads i Rønne var bygningen i forgrunden af billedet, kaldet Toldbodgården, hvor toldvæsenet havde til huse fra 1788 til 1842. Bygningen bagved er den gamle toldbod- og amtsstuemagasinsbygning, der blev opført i 1684 og hvor toldvæsenet fra opførelsen og indtil byggeriet af den ”Ny Toldbod”, der blev taget i brug i 1897, rådede over en større eller mindre del af bygningen til vejerbod og pakhus m.m. Foto: Mogens Lau 2010.

gage. Det var strandingsvæsenet, der var målet for Wolffsens opmærksomhed. Strandinger var i de tider en spændende, men ikke ufarlig, afveksling i hverdagen for lokalbefolkningen ligesom de var en kilde til at få fat i billige og ofte eksotiske varer, og indebar muligheden for en ekstra indtægtskilde for rigtig mange mennesker. Kardinalpunktet var retten til og fordelingen af bjærgelønnen.

Det var derfor nødvendigt at opstille bestemmelser for området, og de fremgår af kong Christian den Syvendes strandingsreglement for Bornholm af 27. maj 1785,² hvoraf det bl.a. af § 6 fremgår, at "Skibsfolkene skal bjerges først". Det var åbenbart nødvendigt at præcisere dette, så man ikke straks kastede sig over værdierne og glemte de stakkels mennesker.

Der var etableret et hierarkisk opbygget system, hvor der i hvert herved var udpeget en "Strandingscommissionær", der skulle være de strandede skippere behjælpelige med at indgå en kontrakt om, hvorledes bjergningen skulle foretages, og hvad den skulle koste, uden at "Strandingscommissionærene" dog måtte pånøde skipperen deres hjælp, hvis han mente selv at kunne klare situationen eller kendte en anden mand på øen, til hvem han havde større tillid. Det var blandt andet denne mulighed Wolffsen havde fået øje på.

Næste trin var, at beskikke en "bestandig Forbjergere for enhver ved kysten liggende by og én for hvert sogn. I sognene skal især sandemændene (den bornholmske betegnelse for sognerådsformænd) og i byerne borgerkaptajnerne benyttes som bestandige forbjergere."³

Det nederste trin på stigen var de "almindelige Forbjergere", som blev udpeget af de "bestandige Forbjergere"

i et antal, der var nødvendigt for den aktuelle bjærgning. Der var særlige regler, hvis skipperen var "beskjenket", for i så tilfælde burde der ikke indgås kontrakt om bjærgningen før han igen var blevet ædru, ligesom der var bestemmelser om diæter, opbevaring, bortauktionering, fordeling af udgifter og regnskabsaflægelse m.m. Normalt fik de "bestandige Forbjergere" 3 gange så meget i bjærgeløn som de simple bjærgere.

Der findes en samtidig skildring af en strandingssituation fra 1822 af professor D.F. Eschricht, der var kommet til Nexø fra København og havde nedsat sig som praktiserende læge i byen.⁴

"Som en skyggeside hos bornholmerne måtte jeg fra først af, betragte den lidet skjulte glæde, de røbede ved anmeldelsen af et vrag. Men jeg mærkede snart, at jeg i denne henseende ikke var berettiget til at forholde mine nye landsmænd noget som helst. Den første stranding, der forefaldt under mit ophold på Bornholm, var en preussisk galease, der ved påsejling havde mistet sit ror og nu drev ind på den sandede sydkyst, hvorfra hele dens ladning måtte bjerges i land. Den bestod i en umådelig mængde fransk papir, rainetter (æbler) og udmærket æblemost, og fyldte næsten tre hele bondegårde. Fra mange miles omkreds strømmede befolkningen til under bjergningen og auktionen. Alle havde noget at bestille derved. Sømændene havde at bjerge vraget, bønderne at bringe i hus, købmændene at købe, doktoren at undersøge varernes uskadelighed, byfogeden og byskriveren at ordne det hele, amtmanden at have overtilsyn, kommandanten at påse ordenens opretholdelse. Kaptajnen og mandskabet var uden skyld, havde mistet af deres egne sager og forplejedes på det bedste.

Endnu svagere opdagede jeg mig selv at være ved den påfølgende stranding. Det var en hollandsk ruf, hvis ladning bestod af de mest udmærkede, for største delen bouteillerede vine, bestemte for kejseren af Rusland.....”

Og således fortsætter beretningen om, hvad der var ombord, og til sidst kommer en tilståelse om, at denne sidste stranding havde forsynet ham med gode vine og bøger, hvad han følte stor glæde ved.

Klagerne over Wolffsen

I 1826 fik Wolffsen en klage på halsen fra ”Forbjergerne” i Rønne, der mente, at han uberettiget gik ombord i strandede skibe inden de selv kunne nå at komme til stede, og på den måde fik skibsførerne på de strandede skibe til at anmode Wolffsen om bistand til at få det strandede skib bjærget, hvorved ”Forbjergerne” gik glip af deres fortjeneste. Wolffsens indlæg vedrørende klagen til amtmænd Christian Jespersen er særdeles velformuleret og han henviser dels til sin ret som toldbetjent til at gå ombord i strandede skibe, da han af det kongelige General Toldkammer og Commerce- Collegium er autoriseret til at foretage toldkrydsning under Bornholms Kyster, dels til, at han med sin erfaring som sømand i flere tilfælde har været i stand at foranledige, at et strandet skib er kommet flot ved egen hjælp efter hans anvisninger (hvorved ”Forbjergerne” gik glip af deres fortjeneste – mens Wolffsens indkasserede en passende erkendtlighed for sin assistance). ”Det virker næsten som Interesse og Gevinst er det første – og Hjælpen det Andet, der besjæler D’her Formænd”, skrev Wolffsen bl.a. i sit svar på klagen over ham.⁵

Amtmand og justitsråd Christian Jespersen (1766-1837) er den eneste i rækken af øens amtmænd, der var indfødt bornholmer. Han var amtmænd fra 1809 og boede i Storegade i Nexø.

Sagens kerne var retten til bjærgeløn, og her henviste klagerne til, at Wolffsen var en ”vel aflagt Embedsmand.” Hertil svarer Wolffsen: ”Ja, jeg takker den bedste Konge! Og er Glad og Tilfreds. – Min gage er 88 rbd. Sølv aarlig, og min hele Fortjeneste, Gage og Suppliment inklusive er 400 rbd. Sølv aarlig – men med min store Familie, og den Opdragelse jeg giver mine Børn, kunde den dog ikke strække til, naar jeg ikke havde lidt privat Formue; men den har ogsaa faaet saadanne ”Terser” ved Falitter, Dødsfald og andre Uheld – at jeg kan trænge til enhver Skilling jeg kan erhverve mig udenfor Embedet paa en tilladelig og retskaffen Maade. – Borgercaptainerne har havt ved et eeneste Vrag dette Aar hver 390 rbd. Eller tilsammen 780 rbd., desuden have de fleere ikke ubetydelige Indtægter som Indroullerings Officerer – og dog er deres militaire Stilling ikke deres egentlige

Levebrød eller Næringsvei, men kun en Følge af den alle Bornholmere paalignede Værnepligt, hvorfor de som Borgercaptainer ere tilfredsstillende aflagte, hvilket jeg uden Misundelse eller Brødbid bemærker endskjødnt denne Sag uvedkommende.”⁶

Sagen endte da også med, at amtmænd Jepsen tog en samtale med Wolffsen, hvorefter sagen blev henlagt.

I forbindelse med den hjælp Wolffsen havde ydet kaptajn Major på det engelske skib ”John” i marts 1826, havde han fået Major til at udarbejde en anbefaling (på engelsk), til strandede skippere om at modtage hjælp fra Wolffsen i tilfælde af en stranding ved den bornholmske kyst. I anbefalingen hedder det bl.a. at Wolffsen er en ”yderst retskaffen og hæderlig mand, som ud fra sin lange erfaring som skibsfører er i stand til at yde dem enhver bistand, de kan trænge til i tilfælde af nød. Han vil også afværge de uhyrlige krav, som hyppigt bliver fremsat over for kaptajner på nødstedte skibe af fiskere og andre, og jeg er overbevist om, at flere af de skibe, som er blevet fuldstændig vrag i løbet af sidste vinter ville være blevet bevaret for deres ejere, hvis førerne havde kendt kaptajn Wolffsen og draget fordel af hans dygtighed, erfaring og fremragende lokalkendskab.”

Godt et år efter var den gal igen da ”Strandingscommissionair” for Rønne og Vesterherred, Tønnes Rasch, skriftligt bønfalet kongen om ”at det allernaadigst maatte forbydes enhver Uvedkommende og Ueberrettiget at paatage sig Commissionairforretninger...” Igen var det Wolffsen og hans toldkrydser der havde været på spil.

Amtmanden hentede den nu mere end et år gamle sag frem og sendte den sammen med den nye klage til Det Danske

Cancellie og beskrev indgående Wolffsens adfærd. Han skrev bl.a. i fremsendelsen: ”Hvor langt fra jeg end attraaer at give nogensomhelst Anledning til at betage en strandet Mand al mulig Hjelp, eller bortfjerne den for ham, bør jeg dog formeentligen, saavidt muligt, sørge for, at de søebrudne saa særdeles velgjørende danske Love ikke illuderes, og at Strandingscommissionair og Forbjergere, der staar under Øvrighedens specielle Tilsyn, og ere underkastede strængt Ansvar, ikke krænkes i deres Rettigheder af vindesygge Personer, der endog hovre over, at de forstaae at tilvende sig Commissioner og andre Fortjenester.”⁸ Amtmanden har næppe haft nemt ved at skulle dele sol og vind lige i denne sag, uanset hvor hans præferencer har ligget.

Sagen endte ikke hos kongen men hos Cancelliet, og i et notat til sagen har sagsbehandleren blandt andet noteret, at Wolffsen – så vidt han kan forstå af sagen – ikke kræver at kunne påtage sig ”Commissionairforretninger” men som hidtil alene at gå ombord på strandede skibe og efter omstændighederne yde dem den assistance, ”som øjeblikket kræver og hans bekendte Duelighed sætter ham i Stand til at yde.”⁹ At han undertiden modtager betaling for sin bistand mener sagsbehandleren ikke skal udelukke ham fra at komme forulykkede skipper til assistance, og i sagens natur vil Wolffsen som ”activ Søemand” i reglen være ombord længe inden de beskikkede ”Strandingskommissionairer” og deres folk.

Således endte sagen da også med, ”at Cancelliet i de oplyste Omstændigheder ikke finder tilstrækkelig Anledning til at bevirke nogen forandret Bestemmelse, hvorimod det i den omhandlede Hense-

ende vil have sit Forblivende ved anordningerne”¹⁰, men man kan vel forestille sig, at borgerskabet i Rønne har været delt i mindst to lejre efter den afgørelse. Amtmanden boede i Nexø, og levede sit sociale liv der.

Da toldinspektør C.D. Lohmann døde den 18. april 1829, var Wolffsen blandt de 40 ansøgere til embedet. I sin ansøgning skrev han blandt andet: ”Toldkrydsningen, som her er indført efter det Høie Collegii Approbation paa Toldinspecteurs Indstilling, har jeg oprindelig givet ideen til, ligesom den siden er udført af mig til stor Nytte for Deres Majestæts Toldintrader, og vilde ufeilbarligen kunne foretages til større Gavn, naar Jeg som Toldinspecteur, kunde blive sat i Stand til at foretage den som den burde, hvilket dels

mine mangfoldige andre Embedsforretninger, dels mit subordinerede Forhold ikke har tilladt.”¹¹

Noget overraskende forekommer amtmand Jespersens anbefaling af Wolffsen til den ledige stilling, hvori det bl.a. hedder: ”Endskjøndt der er forekommet mig nogle Tilfælde, som jeg fra Begjyndelsen tildeels tilregnede Wolffsen, har jeg dog, ved, saavidt som det har staaet til mig at undersøge de concrete Omstændigheder, erfaret, saavel at Wolffsen besidder en Æresfølelse der ikke lettelig tillader ham nogen lav Interesse eller uværdigt Forhold, som at det, der forekom mig at kunne tilskrives ham, fornemmelig har hidrørt fra hans nærmeste Superieur,¹² der ved bekendt Klogskab altid vidste at sætte sig selv i Sikkerhed. Jeg

Grønnegade 28 og 30 samt Silkegade 10 i Rønne, set fra syd. Ejendommene har tilsammen 16 fag mod Grønnegade og udgjorde den vestlige længe af ”Ridder Wolffsens Gård”. Foto: Mogens Lau 2011.

tør derfor og antage, at Enhver der nøje kender Omstændighederne, meget vil foretrække Wolffsens Charakterer for den Andens...”¹³

Det kan være vanskeligt at gennemskue amtmandens ændrede holdning til Wolffsen; men udfaldet af de tidligere sager havde vist, at Wolffsen var velanskrevet hos kongen og i centraladministrationen, så amtmanden havde næppe grund til at lægge ham hindringer i vejen til det ledige embede og risikere at blive underkendt fra højeste sted og dermed besværliggøre samarbejdet med Wolffsen, hvis han fik det ansøgte embede – hvad han gjorde.

For begge parter var det også bekvemt at kunne give en død mand skylden for ”misforståelserne”.

Teatermanden Wolffsen

Også på en anden front var Wolffsen aktiv. I 1817 tog tre unge mænd i Rønne initiativ til ”at bringe Afvexling i de sædvanlige Fastelavnsløjer, forenede sig med flere andre, forat gaa til Byens Embedsmænd og mere velhavende Borgere, og give enkelte Scener af Holbergs ”Jean de France”.

Denne plan udførtes ogsaa Fastelavns Mandag 2/2 1818, Andreas Kofoed blev i Forvejen sendt om til Familjerne for at melde Ankomsten af Troupen. Den Lykke, Udførelsen af disse Scener gjorde, gav de agerende Mod til at opføre Stykket i sin Helhed. Denne forestilling blev given paa Md. Wolffsens Sal (senere nr. 10 i Silkegade).¹⁴ Successen gav stødet til oprettelse af et dramatisk selskab, der fik navnet ”Ej blot til Lyst”, og selskabets første forestilling fandt sted den 8/4 1818 ligeledes på ”Md. Wolffsens Sal”. Senere

hedder det, at ”Hele det Hjørne af Bygningen, der nu vender ud til Silkegade og Lillegade, tilhørte senere Md. Wolffsens Søn, den i Theatrets Historie meget bekendte Toldinspector og Ridder Caspar Henrik Wolffsen.”¹⁵ Den 9/4 1818 udbetaltes 5 Rdlr til Md. Wolffsen for Værelser og Ulejlighed ved samme, og den 23/5 fik hun udbetalt 6 Rdlr. for opbevaring af selskabets inventar.¹⁶

I 1821 nævnes Casper Wolffsen som en ud af tre medlemmer af direktionen for det dramatiske selskab. Wolffsens rolle ”skal have været den væsentlig repræsenterende overfor ”Selskabet” i byen, hvad jo ogsaa hans tidligere ægteskab med Commandantens Datter kan have gjort ham egnet til.”¹⁷

Da man i 1823 besluttede at etablere et nyt teater i Rønne, kom initiativet fra det dramatiske selskab, hvor Wolffsen var meget aktiv i bestyrelsen sammen med toldkasserer Chresten Krumm. Ud over bestyrelsesarbejdet var de også aktive som skuespillere, og Wolffsen tog sammen med skipper M. Windsløw fra Rønne de fleste hovedroller ligesom toldkasserer Krumm også hørte til dem, der stod øverst på rollelisterne – sidstnævnte mest i dameroller.

Det skete også andre steder i landet, at man ønskede en lokal teaterbygning, men Rønne var en lille by og ikke særlig pengestærk, så det var en modig beslutning. Da der skulle skaffes penge til den nye teaterbygning inddrog teaterbestyrelsen tillige Wolffsens chef, cancelliraad og toldinspektor C.G.D. Lohmann i arbejdet med at tegne aktier, så Wolffsen, Krumm og Lohmann har delt interesser ud over arbejdet i toldvæsenet.¹⁸

I juli måned 1824 opførte man forestillingen ”Den lille Hyrdedreng” af Oeh-

Rønne Theater, Teaterstræde 2, er den ældste teaterbygning i provinsen, der stadig fungerer som teater. Selve teaterbygningen, midt i billedet, blev bygget i 1823 af "Det dramatiske Selskab" i Rønne, som blandt andre havde Caspar Wolffsen som drivkraft. I 1872 erhvervede man huset i forgrunden, der er opført i 1753.

Foto: Hugo Matthiessen 1922.

lenschlæger med Wolffsen i hovedrollen som "Werner, foged" for prins Christian Frederik, der i sin dagbog noterede: "En Prolog, digtet af Rector Bohr, fremsagdes af Ridder Wulfsen (og) Wulfsen spillede Faderens Rolle med Følelse."¹⁹

Wolffsen var en kraftig, livlig og energisk mand, der skaffede Teatret støtte ved at benytte sine forbindelser til borgerskabet i Rønne. Han var: "Theaterdirecteur 1821-36, spillede Comedie 1820-35, 77 Gange, baade Cavaller-og komiske Roller."²⁰

Interesse for væddeløbsheste

Også væddeløbsheste kunne aftvinge Wolffsen opmærksomhed, og også her kan man forestille sig, at det var drømmen om hurtig gevinst, der førte til denne interesse.

Den 18. september 1832 blev der holdt stiftende generalforsamling i Foreningen

til Hesteavlens Fremme på Bornholm, hvor amtmand og justitsråd Chr. Jespersen blev valgt til formand, og hvor Caspar Wolffsen blev indvalgt i bestyrelsen.

Fjorten dage efter foreningens stiftelse blev der afholdt et hestevæddeløb ved Åkirkeby arrangeret af Amtet, og der var udsat et større præmiebeløb til de fire første heste.

Det lå implicit i arrangementet, at hestene skulle være "i det væsentlige" bønderheste. Man havde ikke taget højde for, at fremmede heste kunne komme til Bornholm og deltage i løbene og stik mod hensigten hjemføre de udsatte præmier; men det var præcis hvad der skete. Wolffsen havde anmeldt "to hopper af noget forædlet race, som ikke var født på Bornholm", og med dem lykkedes det ham at hjemføre såvel første- som andenpræmien.²¹

Afslutning

"Under Frederik den Syvendes første Bornholmsfærd i Avg. 1833 var han (Wolffsen) med i al Lystigheden; ved Hammershus lagde Kronprinsen sig paa Maven øverst paa en stejl Bakke og lod sig trille ned i Dalen, hvorefter alle Herrerne i hans Følge maatte gøre ham det efter.

Denne uvante Bakketur var ikke alles Helsen god; og i de følgende Aar døde en Række kendte Embedsmænd paa Bornholm.

I 1834, da Marcus Rasch 11. Avg. førte en sammenløben Hob frem mod Kommandant Hoffmanns Gaard og truede denne, traadte Wolffsen ud af Nabogaarden, hvor han boede, kaldte alle brave Søgutter til sig og rensede i en Haandevending Grønnegade for Opløbet."

Det hårde liv havde sat sit præg på

Wolffsens helbred, og efter nogen tids svaghed døde han i en alder af 55 år, den 29. november 1836.

Noter

¹ *Prins Christian Frederiks Bornholmsfærd 1824*. Dagbøger, udgivet af Bornholms Historiske Samfund. 1925, side 21

² Hellesen, V.K.: *Bidrag til oplysninger om ridder Caspar Henrik Wolffsen, Rønne*. I: Bornholmske Samlinger. 1. række, bind 37. Rønne 1960, side 7 ff.

³ Strandingsreglementet § 3 og § 4

⁴ Jensen, A og Klindt, J.: *Byen, landet og havet. Nexø og omegns historie*. Bornholms Historiske Samfund. 1971, side 106 ff.

⁵ Hellesen, side 9-20

⁶ Hellesen, side 16-17

⁷ Hellesen, side 19

⁸ Hellesen, side 27

⁹ Hellesen side 29

¹⁰ Hellesen, side 30

¹¹ Hellesen, side 31 ff.

¹² Supérieur = foresatte, overordnede

¹³ Hellesen, side 32-33

¹⁴ Kabell: *Fra Rønne Dilettantcomedie, de første 75 Aar*. I: Bornholmske Samlinger, 1. række, bind 1. Rønne 1906, side 61-62

¹⁵ Kabell, side 62-63

¹⁶ Kabell, side 72

¹⁷ Kabell, side 83

¹⁸ Kabell, side 91 ff.

¹⁹ Prins Christian Frederik, side 66

²⁰ Kabell, side 81-82

²¹ Baseret på Schreiber, Jørgen: *Alt kan føres tilbage til Hesten*. I: Jul på Bornholm. 1989

²² Zahrtmann, M.K.: *Rønne By og Borgere*. Rønne. 1927, side 189

Caspar Wolffsens ovale gravsten på kirkegården i Rønne indeholder følgende indskrift: "Herunder hviler Toldinspecteur og Ridder Caspar Wolffsen, død 1836, 55 Aar gammel med Moder Else Catrine, født Boss død 1822, 60 Aar og Marie Wolffsen, død 1824, 18 Aar og Fritz Wolffsen død 1827, 16 Aar." Foto: Mogens Lau 2010.

Momsen og Toldfogedordningen

af Kurt Pedersen

Momsens indførelse den 3. juli 1967 vendte op og ned på de fleste tolderes arbejde og i adskillige tilfælde også på deres private tilværelse. Ikke sådan at forstå, at vi ikke var forberedte på de nye tider, eller at vi var kede af at skulle varetage denne nye arbejdsopgave. Tværtimod!

For vel første gang i historien havde vores næsten nyetablerede styrelse, Direktoratet for Toldvæsenet, gjort et stort stykke arbejde for at forberede os alle godt på den nye opgave. I takt med at lovgivningsarbejdet skred frem, fik vi løbende aktuel skriftlig information, der lejlighedsvis blev suppleret af aftenmøder, dels for os toldere alene og dels sammen med det lokale erhvervsliv. Alt i alt en udmærket information.

Også vores fagforening, Den Danske Toldtats Forening, gjorde meget ud af

at informere os om vore rettigheder og pligter i forbindelse med de store personalemæssige omvæltninger, som den nye arbejdsopgave også ville medføre.

Overordnet var vi nok meget tilfredse med – og også lidt stolte over – at vi toldere fik overdraget denne nye spændende opgave i skarp konkurrence med andre statslige og kommunale myndigheder. Toldvæsenet havde siden 1962 varetaget administrationen og kontrollen med engrosomsen. Ved indførelse af momsen ville denne omsætningsafgift, altså ”omsen”, bortfalde, og det samme ville en række punktafgifter, som toldvæsenet tidligere havde administreret.

Hvis ikke noget andet blev sat i stedet, kunne alle se, at toldvæsenet ville gå trænge tider i møde, og ville blive reduceret på antal stillinger, udviklingsmuligheder og anseelse. Administrationen og kontrol-

Kurt Pedersen (05.10.1942)

Ansæt som elev i toldvæsenet (Kolding) den 1.08.1959

Efter Toldskolen tjeneste i Københavns Toldopsyn i 1962

Efter værnepligt forflyttet til Hillerød Toldkammer ultimo 1963

Toldassistent i Hillerød indtil medio 1968, derefter Kolding Distriktstoldkammer

1.10.1980 Toldfuldmægtig, leder af personale og driftsfunktionen i Kolding

1.01.1986 Kontrolchef i Esbjerg (momskontrollen)

1.08.1986 Leder af Toldvæsenets edb-center Vest (TEC-Vest) i Horsens

1.04.1987 Kontorchef samme sted

1.01.1990 Leder af edb-udviklingsafdelingerne både i København og i Horsens

1995 Fungerende afdelingschef (edb-chef) i Told- og Skattestyrelsen

1.08.1996 Chef for Told- og Skatteregion Holstebro

1.11.2002 Efter ansøgning afskediget med pension

len med de internationale varebevægelser var også under vigende betydning og bevågenhed. Frihandelsområdet ”EFTA” – eller ”De 7” var allerede etableret, og i kulissen stod ”De 6”, altså det europæiske fællesskab og ventede på en ansøgning fra Danmark om optagelse.

Momsen var en særdeles velkommen appelsin i toldernes turban, og vi glædede os meget til at komme i gang med denne nye, spændende opgave.

Langt hen ad vejen havde vi også forståelse for de store organisatoriske ændringer, som arbejdsopgaven ville medføre. Det mest drastiske var naturligvis nedlæggelsen af de 78 hidtidige toldkamre samt en lang række ekspeditionssteder, der nu skulle erstattes med 37 distrikts-toldkamre, der i fremtiden skulle varetage alle toldvæsenets opgaver.

Personalemæssige konsekvenser

Denne organisatoriske omlægning, som var og fortsat er den mest omfattende organisationsændring, der nogensinde

er gennemført i etaten, betød også, at omkring 1.000 medarbejdere måtte skifte tjenestested – for en stor dels vedkommende ofte til et nyetableret distrikts-toldkammer i en hel anden landsdel.

Underligt nok fandt denne tvangsflytning sted uden den helt store personalemæssige modstand. Nærmest tværtimod. Ganske vist holdt de fleste meget af deres gamle tjenestested, som man nødigt forlod, men på den anden side kunne langt de fleste indse, at de hidtidige små enheder næppe ville være i stand til at klare denne nye opgave. Erfaringerne fra ”omsen” talte sit tydelige sprog.

Naturligvis fandt denne kæmpeomlægning ikke sted på én dag, én uge eller én måned. Det blev en længere proces, og i starten klarede man problemerne med at udlåne personale til de nye distrikts-toldkamre. Mange kolleger tjente i den periode en god skilling i udstationeringsgodtgørelse, og der gik vel et par år eller tre, inden den nye organisation var faldet helt på plads.

Ved momsens indførelse var jeg selv

Hillerød Toldkammer 1969. Foto i Told- og Skattemuseet.

Reception i anledning af Hillerød Toldkammers nedlukning i 1968. På billedet ses toldforvalter Johannes Viktor Madsen omgivet af personalet. Foto: Kurt Pedersen.

tjenstgørende ved Hillerød Toldkammer og havde de seneste år udelukken- de beskæftiget mig med fortoldninger og periodevis også med ekspedition af motorkøretøjer og kontrol med punkt- afgifter. Omsen havde jeg aldrig været involveret i, men nu var det jo også moms- en, det gjaldt.

Sammen med fire andre kolleger fra Hillerød blev jeg udpeget til at medvirke til at "sætte momsen i gang" først gen- nem registreringsfasen senere gennem vejledning og instruktion. Arbejds- mæssigt hørte vi nu under Helsingør Distriktstoldkammer, men gennem en lokal aftale fik vi lov til at blive i Hillerød og løse vore opgaver derfra. Det samme kom til at gælde for vore kolleger i Fre- deriksværk og Frederikssund, og én gang om ugen – om fredagen – mødtes vi alle i Helsingør, hvor vi afleverede resultater-

ne af ugens arbejde, fik nye opgaver med hjem og drøftede de problemstillinger, vi i ugens løb var løbet ind i.

Rige blev vi ikke på dette arrangement, men alt i alt var vi glade for, at vi fortsat havde tilknytning til vort gamle toldkam- mer. Vores private hverdag var næsten uforandret, og samtidig var vi med på alt det nye.

Men vi vidste jo alle, at det var en stak- ket frist. En dag var der brev til mig fra direktoratet: "Uansøgt forflyttet til Kol- ding Distriktstoldkammer fra den 1. maj 1968". Samtidig fik mine gode kolleger lignende breve. Kun én blev forflyttet til det nærliggende Helsingør Distrikts- toldkammer. De øvrige blev spredt mel- lem Århus, Skive og Holstebro. Ja, vi kan da sige, at vi blev spredt for alle vinde. I parentes bemærket har vi faktisk holdt sammen lige siden. Én kollega er desværre

død, men vi andre ser fortsat hinanden.

Min kone var meget ked af forflyttelsen. Selv om hun faktisk stammer fra Koldingområdet, ville hun hellere fortsætte tilværelsen i Hillerød, hvor hun var meget glad for at være. En dejlig ny og lys lejlighed, gode venner og et godt bijob. Men som tjenestemand var der jo ikke andet at gøre, så en weekend i april 1968 kørte vi flyttelæsset til en lille by vest for Kolding, Vester Nebel, hvor vi havde købt et ældre landsbyhus til en rimelig penge.

Kolding Distriktstoldkammer

Mit job på Kolding Distriktstoldkammer adskilte sig ikke synderligt fra jobbet i Hillerød/Helsingør bortset fra, at geografien nu var en anden. Dagen var fortsat besat med vejlednings- og instruktionsbesøg, og virksomhedskontrolafdelingen – eller VK-afdelingen – som det hed dengang, havde lejet sig ind i dejlige nye, lyse lokaler på hjørnet af Agtrupvej og Haderslevvej i Kolding. Der forløb vel godt et års tid med disse opgaver. I den periode havde jeg også den meget positive oplevelse – i et par måneder – at ”afløse” på Ribe Toldkammer. Det var i Ribe Toldkammers allersidste dage. Den eneste toldfaglige medarbejder, der var tilbage, var sygemeldt længere tid, og toldforvalter A. Kajser Christensen var alene på stedet. Han bad sin gode kollega i Kolding, vicetoldinspektør A. Kofod Hansen om hjælp.

Da jeg med baggrund i min tidligere tjeneste på et lille toldkammer åbenbart var den eneste, der både kunne fortolde, ekspedere motorkøretøjer og klare punktafgifterne, blev jeg sendt til Ribe.

Nogle pragtfulde uger midt i den bedste sommertid. Kontor i en særdeles

smuk historisk bygning midt i det gamle Ribe med udsigt over Skibbroen. Tillige en toldforvalter, der var velbevandret i toldkamrets historie og brugte timer på at indvie mig i denne spændende fortid. Og arbejdsmæssigt? Ja, alle opgaver blev løst, og man fik sjældent sved på panden!

Måske var jeg også ved at løbe træt i de evindelige instruktionsbesøg, helst fire-fem besøg om dagen afhængigt af virksomhedernes størrelse. Spændende i starten, men lidt træls i det lange løb. Da der blev efterlyst medarbejdere, der havde mod på at koncentrere sig om restancearbejdet, altså inddrivelse af de fordringer, som virksomhederne ikke frivilligt betalte, meldte jeg mig med det samme.

Restancerne dukker op

Selv om indførelse af moms var planlagt i alle detaljer, tror jeg, at ingen havde forudset de meget store problemer med inddrivelse af de momsbeløb, som virksomhederne ikke frivilligt betalte. Naturligvis havde vi også i det ”gamle” toldvæsen haft restanter, men disse fordringer var få i antal og stammede langt hen ad vejen fra straffesager (smuglerisager) eller fra konkursboer, hvor statens advokat, Kammeradvokaten, førte inddrivelses-sagen. Toldvæsenets muligheder for at blive fyldestgjort ved konkurser og likvidationer var på den tid meget store. Krav på skatter og afgifter var dengang såkaldt privilegerede fordringer, der gik forud for andre almindelige kreditors krav. Normalt kunne vi altså tage det roligt. Der var næsten altid penge til de privilegerede kreditorer.

I 1969 blev denne fine retsstilling desværre ændret. Nu måtte vi pænt stille os i kø sammen med de andre såkaldte

”simple kreditorer” og kunne alene forvente et udbytte – eller en dividende, som det hedder – på nogle få procent – om overhovedet nogen! Nu gjaldt det altså om at være på tærne, når vi fornemmede, at nogle af vore hidtil gode virksomheder måske var ude i problemer. Vi måtte være på forkant med sikringen af vore krav – helst før de øvrige kreditorer.

Det viste sig som sagt, at ikke alle – mod forventning – indbetalte den moms, som de havde opkrævet. I Kolding var der mellem 8.000 og 9.000 registrerede momsvirksomheder – nogenlunde ligeligt fordelt mellem landbrug og byerhverv. Opdelingen mellem land og by er vigtig, da der dengang var forskellige afregnings- og betalingsfrister for de to erhvervsgrupper.

Da første kvartal for byvirksomheder – i vort tekniske sprog 0967 – skulle betales den 20. november 1967 viste det sig, at ca. 10 % af virksomhederne i vores distrikt enten ikke havde indsendt momsangivelsen eller ikke havde indbetalt momsbeløbet. De edb-udskrevne rykkere og påkrav fik antallet til at falde til halvdelen, men der var altså fortsat omkring 200 virksomheder, der ikke havde betalt eller havde indsendt momsangivelsen.

Det vil altså sige, at momsen fra omkring 200 virksomheder skulle tvangsinddrives gennem udpantning. De følgende kvartaler steg dette antal løbende, indtil det stabiliserede sig omkring 10 %, altså ca. 400 momsvirksomheder, store som små, der skulle udpantes.

Hertil kom landbrugsvirksomhederne, der fulgte nogenlunde samme tendens, men de svingende i antal efter årstiden, så der var færrest lige efter høsten og flest i forårsmånederne.

Det er vel på sin plads at nævne, at

når jeg skriver ”udpantning” og ikke ”udlæg”, så er der en god forklaring på det. Udpantningsbegrebet er i dag bortfaldet, og i dag kan tvangsinddrivelse alene finde sted ved udlæg.

Tidligere var der væsentlige forskelle mellem de to inddrivelsesformer. Udpantningsretten gjaldt alene offentlige fordringer og kunne gennemføres straks, uden dom og med en række lempelser med hensyn til forkyndelse og retsafgifter. Udlæg, derimod, kunne kun gennemføres efter en dom eller et skriftligt forlig. De nærmere detaljer i forskellene husker jeg ikke længere, men i dag er udlægsforretningen den eneste tvangsinddrivelsesform.

Begge inddrivelsesformer er retshandlinger, der skal forsøge at tilgodese en reel debitor i hans krav på en skyldner, som ikke frivilligt betaler. Under selve retshandlingen er begge parter – debitor og kreditor – underlagt bestemmelserne i retsplejeloven og kan i tilfælde af urigtige oplysninger eller bevidste fortielser straffes med bøde eller hæfte.

Ny edb-teknologi

Med momsens indførelse tog toldvæsenet for første gang den nye edb-teknologi i anvendelse. Det var en dristig, men absolut nødvendig beslutning, og toldvæsenet var vel nok en af de allerførste offentlige virksomheder, der så mulighederne i dette medium. Administration af momsen via de hidtil benyttede manuelle kartotekssystemer ville have været en umulighed.

Distriktstoldkamrene var ikke direkte involveret i den nye teknik bortset fra registreringsfasen, hvor en nyindkøbt IBM-kugleskrivemaskine kunne skrive

et bestemt sprog – Farrington – som den centrale edb-maskine direkte kunne læse. Alt andet moms-regnskabsmateriale, som toldkamrene modtog, blev sendt ind til kodning på et centralt kontor i Frihavnen i København, Toldvæsenets Centrale Oppebørselskontor, eller TCO, som vi kaldte det. Her sad et større antal kontorassistenter – eller hulledamer, som de blev kaldt – og overførte oplysningerne til hulkort, der blev viderebehandlet på statens edb-central, Datacentralen.

Skærmterminaler var slet ikke tilgængelige endnu, og de personlige computere – PC'erne – blev først ”opfundet” mange år senere. Vi havde altså ikke direkte adgang til oplysningerne i edb-systemerne, men to gange om ugen kom en postpakke fra Datacentralen med rykkere, rentegirokort, restancekartotekskort, udpanntningstilsigelser og kæmpestore papirister, kaldet Leporello-liste, der i adskilt stand og indsat i kæmpestore metalbind udgjorde vort virksomhedskartotek/register.

On-line, som det hedder i dag, var vi jo altså ikke, og vi skulle altid tage i betragtning, at vort materiale var nogle dage bagud med opdateringen. En virksomhed kunne altså have betalt sin skyld nogle dage før, uden at vi kunne vide det. Det lærte vi at leve med, og alt i alt var vi godt tilfredse med edb-systemet og de fordele, som det gav os. Edb-systemet var meget stabilt, og fejl var meget sjældne.

Udpanntningstilsigelserne blev også udskrevet af edb-systemet. Tilsigelserne skulle på vore lokale skrivemaskiner suppleres med oplysning om tid og sted for udpanntningsforretningens gennemførelse, hvorefter de blev udsendt til skyldneren. En kopi af tilsigelsen blev sendt til fogedretten.

Restanceopgaven kræver flere ressourcer

På den tid var det nemlig fogedretten, eller Kongens Foged, der skulle gennemføre udpanntningen. Det var nu sjældent dommeren eller dommerfuldmægtigen selv, der deltog i disse opgaver. Det almindelige var, at en kontorassistent på dommerkontoret var blevet autoriseret til at gennemføre fogedforretninger. Ved Kolding Distriktstoldkammer blev vore udpanntninger fordelt mellem 4 retskredse, Kolding Byret og Kolding Herredsret og retterne i Grindsted og Holsted. Min gode kollega, toldkontrollør (senere vice-toldinspektør) Werner Hau, løste sammen med en kontorassistent i de første par år denne opgave alene, men som kvartalerne gik, og der kom flere og flere rester til, måtte Hau til sidst række armene i vejret og bede om assistance.

Fogedretten er en statslig institution, der behandler sager om tvangsgennemførelse af krav. Det kan for eksempel være krav om betaling af penge, krav om at få en ting udleveret eller udsættelse af lejemaal.

Arbejdet bestod jo ikke blot i deltagelse i fogedforretningerne. Efter udpanntningen skulle der jo følges op. Var der pantet i fast ejendom eller i skibe, skulle der udarbejdes og sendes papirer til tinglysning. Var der pantet i fordringer eller i effekter med ejendomsforbehold (og det var næsten altid tilfældet ved pant i biler) skulle der skrives til den primære fordringshaver, såkaldte denunciations skrivelser. Og så skulle der naturligvis hele tiden holdes øje med, om skyldneren overholdt den betalingsaftale, der var

indgået under udpantningsforretningen. Ellers skulle der jo iværksættes yderligere retslige skridt.

Som nævnt, meldte jeg mig som interesseret i at indgå i restanceopgaven sammen med Werner Hau, men Werner havde et ønske om helt at slippe for denne opgave og i stedet hellige sig kontrolarbejdet, hvor han mente, at han kunne gøre bedst fyldest. Medvirkende var vel også, at de fremtidige mellemliderstillinger efter al sandsynlighed ville tilfalde kontrolafdelingerne.

Det var altså nu to toldfaglige medarbejdere, som man manglede i restanceafdelingen. Ikke andre end jeg havde direkte udtrykt ønske om denne arbejdsopgave. Formanden for vores lokale faglige sammenslutning, Kolding Toldassistentforening, overtoldassistent Kurt W. Mortensen, var ikke begejstret for at tvinge en kollega til opgaven, og påtog sig til sidst selv denne opgave.

Hverken Kurt W. Mortensen – eller ”Morten” som jeg stadig kalder ham – eller jeg selv havde forestillet os, at de næste syv-otte år ville blive de bedste, de mest udfordrende og de mest spændende, som vi nogensinde havde oplevet. Vort arbejdsfællesskab udviklede sig også til et varmt kammeratskab og et nært venskab, som vi den dag i dag fortsat nyder frugterne af.

En dag i midten af 1969 begyndte vi så vores job i restanceafdelingen hos Werner Hau. Kontorfaciliteterne var lidt trange, men Hau var til gengæld en god og inspirerende læremester, der villigt gav sine erfaringer videre. Sammen med Hau forberedte vi udpantningerne, deltog i selve udpantningsforretningerne og også i opfølgningen. Werner Hau’s tjenesteudøvelse var altid præget af korrekt-

Her ses ”Morten” ikke i tjeneste, men på en af Toldassistentforeningens legendariske fisketure i 1970’erne. Foto: Kurt Pedersen.

hed både i skrift og tale, men ind imellem kunne han godt slå gækken løs. En lille erhvervsdrivende – et såkaldt duplikeringsbureau – havde fået en tilsigelse på et mindre beløb, vistnok en 300-500 kr. Den pågældende skrev i et brev – på vers – til toldkamret, at han desværre ikke kunne komme til udpantning, da han var sengeliggende. Han var dog villig til at betale den 20. måneden efter. Werner Hau skrev straks et svar til skyldneren, og teksten husker jeg endnu:

*Kære
Hvis De den 20. betaler
- de 300 daler,
vil alt være klaret
og Deres liv blive sparet.
Med venlig hilsen*

Ja, sådan kunne Werner Hau altså også være.

Fogedretterne

Samarbejdet med fogedretterne forløb i det store og hele godt, i hvert fald i vores område. Fra kolleger andre steder havde vi hørt, at det ikke gik lige gnidningsfrit overalt, så vi skulle være tilfredse. Den ekstra byrde, som toldvæsenet med de mange udpantninger havde pålagt retskredsene, hilste retterne ikke særligt velkommen. Dertil kom, at fogedretterne i hvert fald i starten ikke opfattede os toldere som ligeværdige samarbejdspartnere, men vel nærmest som nogle halvstuderende røvere. Man var jo vant til at omgås advokater og andre juridiske personer, der kunne procedurerne og ikke mindst ”sproget”.

Og noget var der jo nok om det. Vi toldere syntes jo også, at både procedure og sprog var formelt og gammeldags.

Eksempelvis blev vi benævnt ”rekvirenten” og skyldneren ”rekvisitus”.

I begyndelsen havde vi ikke taget højde for, at så mange skyldnere udeblev, og derfor kunne en udpantningsdag trække længe ud. En del af skyldnerne – de bedste – havde betalt i sidste øjeblik, men langt de fleste af de udeblevne mødte bare ikke op. De var ligeglade, havde for det meste gæld til andre kreditorer og kendte ofte fogedretten fra tidligere indkaldelser.

Vi begyndte nu at tilsige tre skyldnere til at møde hvert femte minut. Med frafaldet kom det nogenlunde til at passe, og de fremmødte måtte sjældent vente mere end et kvarters tid, før de kom for.

De skrappe midler

Mødte skyldneren ikke op i fogedretten havde vi to muligheder. Den ene mulig-

Kolding Distriktstoldkammer 1979, umiddelbart efter det blev solgt til speditørfirmaet H. Daugaard. Det røde toldskilt med kongens monogram er skiftet ud med virksomhedens logo HD. Foto i Told- og Skattemuseet.

hed var, at vi kunne bede om at få en ny udpantningsforretning berammet, denne gang en såkaldt "formel udpantning" der dog først skulle forkyndes for skyldneren, enten via postvæsenets afleveringsattester eller via stævningsmand. Udeblev skyldneren også fra denne forretning kunne vi begære den pågældende fremstillet ved politiets foranstaltning.

Det var ikke altid nemt at få politiet til at interessere sig for den type sager, men lykkedes det, var det med garanti en oplevelse, som skyldneren sjældent glemte. Normalt foretrak politiet at anholde disse personer ved 4-5 tiden om morgenen. Folk blev altså hevet ud af deres senge, blev taget med til politigården og indsat i arresten, indtil det passede fogedretten at gennemføre udpantningen. Penge fik vi sjældent ud af det, men næste gang mødte skyldneren pænt op efter tilsigelsen. På landet var det sognefogeden, der skulle "anholde" skyldneren. Det var han ikke meget for, og i stedet forsøgte sognefogeden at få skyldneren til helt eller delvis at betale. Og det lykkedes faktisk ret ofte.

Den anden mulighed var at anmode retten om en udgående fogedforretning. Her var det normalt dommeren eller dommerfuldmægtigen, der selv deltog. Det var en hel karavane. Først – i en taxa – kørte dommeren og hans sekretær, der skulle være vidne. Dernæst kom – i egen bil – en låsesmed, så fogeden kunne komme ind, hvis der ikke var nogen hjemme. Til sidst kom vi – også i egen bil.

Det vakte en del opsigt i et pænt villakvarter, når det skete, men vi fik sjældent penge ud af det. I første omgang måtte vi – altså toldvæsenet – betale udgifter til taxa og, låsesmed mv. Beløbet kunne vi jo så skrive på skyldnerens konto, men håbet om fyldestgørelse kunne normalt

ligge på et meget lille sted. De udgående fogedforretninger begrænsede vi derfor til de tilfælde, hvor vi virkelig troede, at der var noget at hente.

Udpantningsforretningen

Ved udpantningsforretningens begyndelse bliver skyldneren spurgt, om han kan betale det skyldige beløb. Det kan han normalt ikke, og bliver i stedet bedt om at komme med et forslag til afvikling af skylden – normalt indenfor fire uger fra udpantningsdagen. Man tilstræber at finde en betalingsplan, som begge parter kan acceptere, og skyldneren bliver nu bedt om at anvise effekter eller andet, der kan stilles som sikkerhed for det skyldige beløb.

Effekterne kan skyldneren beholde og anvende, som han plejer, men han må naturligvis ikke sælge eller pantsætte dem. Overholdes betalingsaftalen bortfalder udpantningen automatisk, og alt er som før. Overholdes aftalen ikke, kan debitor med fogedens hjælp efter fire uger afhente og på offentlig auktion bortsælge effekterne til hel eller delvis dækning af skylden.

Det lyder nemt og enkelt, men sådan er det normalt ikke. Først og fremmest har skyldneren ret til at undlade at anvise effekter, som er nødvendige for, at han kan opretholde en rimelig husførelse for sig selv og sin familie. Det kaldes udtagelsesretten, og den skal fogeden oplyse skyldneren om.

I princippet er alle effekter i et almindeligt hjem omfattet af udtagelsesretten, og der skal nogle helt udsædvanligt dyre effekter til – f. eks. et flygel eller en minkpels – før udpantning kan komme på tale. Også det værktøj, som skyldne-

ren anvender til sit erhverv, er omfattet af udtagelsesretten.

Biler, skibe og fast ejendom kan anvises som sikkerhed, men eventuelt ejendomsforbehold fra anden side skal naturligvis respekteres, og det var næsten altid tilfældet. Var det ikke muligt at finde effekter eller andet, der kunne stilles som sikkerhed for skylden, måtte skyldneren erklære sig helt eller delvis insolvent. Så var der – i hvert fald lige nu og her – ikke mere at gøre.

Alt, hvad der forgik, blev noteret i fogedbogen, en stor, tung og sort bog, som i sig selv kunne give en vis respekt.

Praksis i fogedretten var, at rekviren – altså os i disse tilfælde – kaldte de fremmødte skyldnere, der sad i venterummet udenfor, ind til udpantningsforretningen.

En sen formiddag i Kolding Byret, hvor udpantningsforretningerne havde stået på siden kl. 09.00, kunne vi konstatere, at der ikke var flere personer tilbage i venterummet. ”Skulle flere være mødt nu?”, spurgte den kvindelige fuldmægtig. ”Ja”, sagde Werner Hau, ”tre flere var tilsagt til nu, men de er ikke mødt”. ”Har De råbt dem op?” spurgte fuldmægtigen. Hau svarede benægtende men præciserede, at han ved selvsyn havde konstateret, at venterummet var tomt og ligeledes de to tilstødende toiletter. Der var altså ikke et øje at se. ”De skal kalde rekvisitus op!” sagde fuldmægtigen. Nu blev Werner Hau virkelig vred og nægtede pure at råbe for en tom ventesal og to tomme toiletter. Fuldmægtigen satte trumf på og erklærede, at vi så ikke kunne få de pågældende skyldnere politifremstillet. Det blev noteret i fogedprotokollen. ”Så vil jeg gerne rekvirere en udskrift” sagde Hau. ”Gebyrfri til offentlig brug!”.

Vi nåede vel halvvejs tilbage til toldkamret før Werner Hau var dampet så meget af, at han kunne se det komiske i situationen. På en bæk ved Kolding Å satte vi os ned og fik en god og hjertelig latter over det skete. Sådan ville vi i hvert fald ikke opføre os, når vi fik udpantningsretten.

Toldfogedordningen

Og det var netop det, som vi vidste, var under opsejling. I Kolding gik det som nævnt nogenlunde, men på landsplan var der adskillige steder, hvor samarbejdet med fogedretten knirkede voldsomt og ventetiden på udpantningsforretningerne steg og steg. Underligt nok forsøgte retsvæsenet ikke at profitere på den givne situation og skaffe sig flere ressourcer. Det ville vi nok have gjort i toldvæsenet. Men nej, man ville af med disse kedelige sager, som ikke havde en juridisk baggrund.

I efteråret 1969 fik toldvæsenet gennem en lovebekendtgørelse bemyndigelse til – fra den 1. januar 1970 – selv at foretage udpantning for told og afgifter i lighed med den bemyndigelse, som de kommunale pantfogeder længe havde haft. En forudsætning var imidlertid, at udpantningerne kun måtte foretages af særligt autoriserede, der var uddannet til det.

Toldfogedkursus

I oktober/november 1969 drog ”Morten” og jeg til København for at deltage i et toldfogedkursus. Kurset varede – så vidt jeg husker – en uges tid, og det var tilrettelagt nærmest som forelæsninger, uden at vi selv fik lov til at prøve, hvordan vi ville løse opgaven som toldfoged. Vi, der

Toldinspektør Johan Niclas Boas (født 28.06.1926) på sit kontor i 1984. Foto i Told- og Skattemuseet.

kendte en del til procedurer og praksis i forvejen, lyttede opmærksomt og noterede en bunke ting ned, som vi regnede med at kunne bruge i fremtiden.

Der var hverken udarbejdet lærebøger, vejledninger eller reglementer. De kom først flere år senere.

De fysiske rammer for kurset kunne ikke være værre. Formentlig på grund af lokalemangel havde man lejet nogle lokaler i en stærkt nedslidt bygning i Kronprinsessegade. Udsigten til Kongens Have var fremragende, men det var også det eneste positive, man kunne sige om disse faciliteter. Visse steder var lokalerne delvist afspærret, da man var nervøs for, om etageadskillelsen kunne holde! Kantineforhold fandtes ikke. Om formiddagen kom en betjent med termokaffe fra direktoratets kantine. Ellers måtte vi selv finde ud af det. En smørrebrødsforretning i

Gothersgade solgte håndmadder, og dem indtog vi så på en bæk i Kongens Have.

Vi fik meget at vide på kurset. Ingen tvivl om det. Men det bedste var måske, at vi også fik opbygget et netværk, dels bestående i kolleger fra direktoratets juridiske kontor, dels i form af ligestillede fra andre toldkamre. En af de uundværlige støtter i direktoratet var toldinspektør J. Boas, og han kunne næste altid anviser en løsning, når det kneb.

Boas henviste ofte til en håndbog, Bernhard Gomard's "Fogedret", som vi absolut skulle anskaffe os. Andre meget nyttige håndbøger var "Tinglysningsret", "Selskabsret" og "Skifteret". Boas foreslog, at vi med det samme købte to eksemplarer af disse bøger. Så kunne vi jo hver især læse dem hjemme om aftenen! "Meget spændende læsning!", sagde Boas. Vores distriktstoldchef, C.B. Niel-

sen, der nødtigt gav unødvendige penge ud, var dog ikke helt enig i vores anbefaling. Bøgerne var forholdsvis dyre, så vi kunne vel nøjes med ét eksemplar af hver. Så kunne vi jo bytte engang imellem!

Vi havde også vore foretrukne sparingspartnere ved de øvrige toldkamre. En af dem var Leif B. Hansen i Randers, eller L.B., som han også den dag i dag bliver kaldt. Med L.B. drøftede vi i starten adskillige spørgsmål, og rådgivningen gik begge veje. Mange år senere fik jeg fornøjelsen af at blive chefkollega med L.B., der i halvfemserne blev regionschef i Viborg. Vi var enige om, at disse første år som toldfoged var en særdeles spændende tid.

I januar 1970 gik vi så i gang med opgaven med krum hals. Skyldnerne fra juli kvartal 1969, der skulle have betalt den 20. november 1969, skulle pantenes nu. Vore kontorfaciliteter på toldkammeret var ikke de bedste til den opgave, men vores afdelingsleder, toldinspektør Jacob Thomsen, der for nylig var blevet en del af ledelsen på Kolding Distriktstoldkammer og bibragte det måske lidt støvede toldkammer et frisk pust, lovede os, at man inden længe ville finde en tilfredsstillende løsning til os. Det skete også, og omkring sommeren 1970 kunne vi rykke ind i bedre og nyistandsatte lokaler.

Nyt regnskabssystem

Inden jeg kunne gå fuldt og helt ind i den nye restanceopgave, var der dog en anden opgave, der skulle løses først. Kontorchef C.A. Nielsen i direktoratet, vores senere tolddirektør, havde omsider fået udvirket, at toldvæsenet skulle gå over til et mere moderne regnskabssystem end det manuelle enkeltbogholderi, som toldvæsenet havde betjent sig af i århundreder.

Nu skulle der indføres dobbelt bogholderi baseret på en moderne kasseterminal, en bogholderimaskine og kontokort.

Jeg blev bedt om at medvirke til at sætte regnskabssystemet i gang, og det sagde jeg med glæde ja til. Engang i marts måned 1970 drog toldkontrollør frk. Skantz, to kontorassistenter og jeg selv til København for at deltage i et kursus om det nye system. Og hvilket kursus!

Alt var særdeles godt tilrettelagt og kurset blev afviklet på en meget effektiv men samtidig meget afslappet måde, der gav os alle lyst til og glæde over at deltage. De første par dage blev der undervist i de nye konteringsregler og hele konverteringsfasen fra det gamle system. De sidste par dage skulle vi selv prøve.

Underviserne havde udarbejdet træningsmateriale, der nogenlunde skulle afspejle den regnskabsmæssige hverdag på et toldkammer. Vi blev placeret på vores eget kontor med vores egen bogholderimaskine, og så var det ellers med at komme i gang med at kontere og bogføre. Vel nok en 5-6 toldkamre var på kursus ad gangen, og der blev udlovet præmie (kaffe med wienerbrød) til de toldkamre, der var færdig med opgaven kl. 12.00 på kursets sidste dag. Vi kæmpede bravt og blev naturligvis færdige til tiden. Kurset var det bedste og mest inspirerende, vi nogensinde havde deltaget i.

Overgangen til det nye regnskabssystem fandt sted ved finansårsafslutningen den 31. marts 1970, to dage før påske. Tidspunktet passede os faktisk godt, da vi så kunne benytte de første to påskehelligdage til at få konverteret de gamle regnskabsoplysninger og blive klar til den første rigtige regnskabsdag. Overtidsbetaling eller lignende kendte man dengang ikke til – vi gjorde i hvert fald ikke – men

Jacob Thomsen kom af og til forbi og sørgede for et par stykker smørrebrød til frokost fra et nærliggende værtshus, og han fik sandelig også fremtryllet et par kølige pilsnere fra en ellers påskelukket købmand. Naturligvis opstod der problemer i starten, men i det store og hele forløb regnskabsomlægningen godt, og efter et par måneder kunne jeg vende tilbage til mit job i restanceafdelingen og overlade regnskabsopgaven til mine tre kvindelige kolleger.

Herre i eget hus!

Restanceopgaven blev i store træk løst som hidtil bortset fra, at "Morten" og jeg nu var herre i eget hus og kunne gennemføre udpanntningerne som det passerede os uden at være afhængige af fogedretternes tid og velvilje. Det betød også, at vi hurtigt kunne agere, hvis vi fornemmede at en virksomhed var på vej ned. Så kunne vi straks gennemføre en udgående fogedforretning. Vi fandt ud af, at det nok var bedst, at vi hver havde vore "egne" virksomheder. Det gjorde det nemmere at følge op på sagerne, hvis vi selv havde været med fra starten. Vi brugte en meget simpel fordelingsnøgle. Den ene havde ansvaret for virksomheder med lige numre, den anden for de ulige numre. Det var til at finde ud af!

En undtagelse var dog de virksomheder, der geografisk lå langt fra toldkammeret. Dem var vi fælles om. Når vi alligevel skulle køre omkring 70 km for at komme i kontakt med disse virksomheder var det jo mest praktisk, at vi tog det hele med. Så virksomhederne i Grindsted, Billund og Vejen kommuner var "fælleseje".

Ret hurtigt fandt vi også ud af, at det ikke rigtigt tjente noget formål at ind-

*Kurt Pedersen som toldfoged i Kolding.
Foto: Kurt Pedersen.*

kalde skyldnere fra disse fjerne egne til udpanntning på toldkammeret i Kolding. Skulle offentlig transport benyttes, var der tale om en dagsrejse.

Decentrale udpanntningssteder

Vi skrev derfor til forskellige offentlige institutioner i Grindsted og Vejen og bad om husly til udpanntningsforretninger et par gange om måneden. Et mindre beløb for husly var vi også parate til at betale.

Interessen for at lægge lokaler til sådanne opgaver var beskeden, og de fleste betakkede sig. Borgmesteren i Grindsted, A. Chr. Andersen, der tillige var medlem af Folketinget for Venstre, havde set vores henvendelse og var med det samme klar over, at vores initiativ sparede hans borgere for en lang og besværlig køretur, som vi så nok tog i stedet.

Grindsted Kommune havde på det tidspunkt – efter kommunesammenlægningen i 1970 – meget trange lokaleforhold i en gammel administrationsbygning. Borgmesteren foreslog derfor, at vi kunne tilrettelægge vore udpantninger til gennemførelse på tirsdage, hvor han alligevel var til møde i Folketinget. Så kunne vi jo benytte hans kontor!

Det gjorde vi, og sagde tak til. Engang gik det dog galt. Af en eller anden grund var borgmesteren – uden at vi på forhånd vidste det – til stede på en tirsdag, hvor vi havde tilsagt en 20-30 personer til udpantning. Det tog A. Chr. Andersen dog ganske roligt. Med sine papirer, som han var i gang med at læse, satte han sig på en stol i gangen foran sit kontor, hvor vi var i gang med de første udpantninger. I samme gang – på trappen til første sal – sad også de skyldnere, som ventede på at komme til. Mødeprocenten var ret høj i den ende af distriktet, så snakken gik livligt. På et tidspunkt bankede borgmesteren på døren og hentede en kasse cigarer fra sit skrivebord.

De følgende skyldnere mødte til udpantning med høj cigarføring! En borgmester og et varmt menneske, som man aldrig glemmer.

Opgaven med at finde alternative udpantningssteder var en af de mange opgaver, som ”Morten” og jeg selv måtte finde ud af. Vi havde ingen vejledninger og ingen regler. Vi måtte selv finde en løsning på vore problemer. Det gav noget besvær, men selvstændigheden opvejede i høj grad problemerne.

Erindringsystem

En anden facilitet, som vi hurtigt kom til at savne, var et system, som automatisk

kunne styre opfølgningen på de igangværende sager. Vi kunne jo ikke blive ved med at huske alle de aftaler, der var indgået. Selv om edb ville have været en nærliggende løsning, var der fra centralt hold ikke tænkt på det problem. Vi måtte derfor selv finde på noget.

Kopien af udpantningstilsigelsen, som tidligere blev sendt til fogedretterne, havde vi nu i overskud. Denne kopi forsynede vi med et stempel med en erindringsdato, og det samme stempel blev placeret på selve udpantningssagen. Hvis der var tale om bødesager, forligsaftaler, konkursmøder eller andet brugte vi et særligt kartotekskort, der også var forsynet med erin-

Makkerparret Kurt (Mortensen, kaldet ”Morten”) og Kurt august 2012, hvor de mødtes med deres gamle kolleger fra Kolding Distriktstoldkammer. Foto: Kurt Petersen.

dringsdato mv. Alle erindringskort blev nu placeret i et kartotek efter den dato, hvor sagerne skulle findes frem igen. Blev skylden betalt forinden, eller hvis aftalen blev overholdt, blev erindringskortet fjernet eller forsynet med en ny dato. Hver morgen sørgede vore piger for, at vi fik dagens uafsluttede erindringssager lagt på vores skrivebord. Vi behøvede altså ikke længere at gå og huske på indgåede aftaler. Denne løsning ”solgte” vi til kolleger ved andre toldkamre, og jeg tror, at flere blev lige så glade for løsningen, som vi var.

Ressourceproblemer

Fra starten havde vi kun én kontorassistent til at hjælpe os, men vi kunne hurtigt se, at det var for lidt. Udpantningsloven krævede, at der ved enhver udpantningsforretning mindst skulle være ét vidne til stede, og denne opgave blev normalt løst af kontorassistenten. Det betød, at vores kontorfaglige kollega ofte var afskåret fra at løse andre kontormæssige opgaver, når hun skulle være vidne i udpantningsforretningerne og i øvrigt normalt var ”pennefører” i udpantningsprotokollen.

I begyndelsen tog ”Morten” og jeg begge ud, når vi havde en forventning om, at aggressive forhold ville opstå, men vi fandt meget hurtigt ud af, at tilstedeværelsen af en sød ung dame var meget bedre til dæmpe gemytterne, end at to mandlige toldfaglige var i stand til.

Efter mange drøftelser med vores toldinspektør og distriktstoldchefen lykkedes det os til sidst at få tilført endnu en ressource, og de to kontorfaglige medarbejdere. Ruth Søndergaard og Tove Jessen (senere Christensen) blev de næste år vore

trofaste samarbejdspartnere, gode kolleger og kammerater.

Dagligdag i ”restancen”

De løbende momsperioder pantede vi naturlig for, lige så snart vi modtog materialet. Havde vi mistanke om forestående betalingsvanskeligheder i en virksomhed, tog vi en udgående fogedforretning med det samme. Nu kunne vi jo selv bestemme! Engang imellem samlede ”vore piger” op på skyldige ”småbeløb”, renter, afgiftsforhøjelser, retsafgifter og lignende. Var den samlede skyld på mere end 500 kr., blev virksomheden rykket og eventuelt senere udpantet for beløbet. Vi gjorde meget for at rydde op efterhånden.

Som årene gik, voksede de uinddrivelige (eller ”dubiose” fordringer, som vi jo nu kaldte dem – nu havde vi jo lært sproget!) desværre, men vi gjorde, hvad vi kunne for at sikre disse fordringer for fremtiden – mod forældelse - ved hjælp af skriftlige forlig, pant i fast ejendom eller afdragsordninger.

Hvis en virksomhed gik i betalingsstandsning, var under konkursbehandling, eller hvis virksomhedens faste ejendom var på tvangsauktion, mødte vi naturligvis op i fogedretten eller skifteretten, hvis vi havde penge til gode. Og det havde vi næsten altid! Normalt sad vi til møderne sammen med et større antal advokater, der dog i modsætning til os fik honorar for at deltage.

I starten var vi bestemt ikke velsete eller respekterede i advokat kredse, og næppe heller i fogedretten eller skifteretten. Det var jo juristernes område, og vi blev vel betragtet som halvstuderende røvere, hvad vi vel også var! Som tiden gik, ændrede det sig radikalt. Vi traf vore egne beslut-

ninger, der ikke sjældent var i direkte modstrid med de øvrige rådgiveres Vi stemte altid imod, når det i skiftesamlinger drejede sig om forslag om moratorieordninger eller om frivillige akkorder. Vi havde jo ikke – som de øvrige kreditorer – en mulig fordel ved at lade en virksomhed fortsætte med krav om kontant betaling. Vi måtte jo følge med som det tynde øl, og sagde i almindelighed ”NEJ”.

Det endte med, at advokaterne fik en vis forståelse for vore synspunkter, begyndte at lytte til os, tage hensyn til vore synspunkter og til sidst næsten betragtede os som jævnbyrdige. Det hjalp også, da vi først i halvfyrdserne fik nogle gode kommunale samarbejdspartnere. Kildeskatten blev indført i 1970 og blev på lokalt plan administreret af kommunerne. Efter et stykke tid opstod der også i dette regi statslige restancer i form af indeholdt A-skat, der ikke blev indbetalt af arbejdsgiveren.

Kolleger fra ”Kildeskatten”

Vi havde ikke nogen god tradition for samarbejde med skattemyndighederne, vel nærmest tværtimod, men ved skiftesamlinger og lignende mødte vi nu vore nye kolleger fra arbejdsgiverkontrollen, som det hed. Vi fandt hurtigt ud af, at vi havde samme ærinde, samme interesse, samme ”kundereds” og samme mål og beføjelser. Derfor kunne vi jo lige så godt samarbejde og afstemme vore holdninger i bosager og tvangsauktioner. Det resulterede i et rigtig godt samarbejde, som begge parter fik stor glæde af.

Ved en lejlighed beklagede vore venner sig over en virksomhed, som skyldte dem mange penge i tilbageholdt A-skat og fortsatte med at lade skylden vokse.

Vi undrede os, da vi ikke kendte denne virksomhed i restancesammenhæng. En nærmere undersøgelse viste, at virksomheden primært havde sin omsætning ved eksport og derfor fik momsens tilbagebetalt hvert kvartal. Modregne kunne vi ikke på det tidspunkt, men vi holdt øje med de negative momsangivelser fra virksomheden og tilkaldte vore venner i arbejdsgiverkontrollen, så de kunne pante i beløbet inden udbetalingen. Det hjalp!

På tilsvarende måde blev vi underrettet, når kommunen fik lister over overskydende skat til udbetaling. Vi kunne desværre ikke lave automatiske udsøgninger, da vi benyttede os af to forskellige registreringsnummersystemer (SE-numre i Skat og VIRK-numre hos os), så ”Morten” og jeg måtte alene støtte os til vores hukommelse, når vi gik listerne igennem. Men det var næsten som at gennemgå en trækningsliste, og det var lige før, at vi råbte hurra, når vi fik gevinst!

Samarbejde og kammeratskab

Vores arbejdstid var jo officielt fra kl. 8.00 til 16.00. Det var dog sjældent, at disse klokkeslæt blev overholdt. Normalt mødte vi en halv times tid eller mere før åbningstiden, så vi kunne gøre os klar til dagens opgaver. Tilsvarende brugte vi normalt også en time eller to efter klokken 16.00 for at få de sidste ting på plads. Overtidsbetaling var et ukendt begreb, men til gengæld brugte vi en time eller to midt på dagen til nødvendige private formål, når det var påkrævet. Alt i alt var vi godt tilfredse med disse tilstande.

Var vi begge til stede efter lukketid kl. 16.00 sluttede vi ofte dagen af med at nyde en enkelt pilsner fra vort lokale

bryggeri, Slotsmøllen. Det hyggede vi os meget med, og som tiden gik fik vi selskab af en del af vore kolleger fra det gamle toldkammers andre afdelinger. Det betød, at vi kunne følge med i vore kollegers arbejdsopgaver, høre om deres problemer, og bevare det gode kammeratskab og kollegiale fællesskab mellem det toldfaglige personale. Vore to toldinspektører, Jacob Thomsen og Tage Haugstrup Jensen, deltog normalt også i disse uformelle møder, som efterhånden skabte trængsel omkring ”udpantningsbordet” i vores kontor. Men skønt var det!

Vi fire – to toldfaglige og to kontorfaglige – i restanceafdelingen fortsatte det gode samarbejde nogle år endnu. Med tiden fik vi betydelig større erfaring, viden og indsigt. Som nævnt blev vi også mere og mere respekterede af de øvrige aktører på restanceområdet, og efterhånden følte vi os næsten jævnbyrdige.

Turnusordning

Kurt Mortensen, ”Morten”, var som tidligere nævnt formand for vores lokale faglige sammenslutning, ”Kolding Toldassistentforening”, en post, som jeg på et eller andet senere tidspunkt i øvrigt blev valgt til, da ”Morten” sagde stop.

Toldassistentforeningen havde gennem forhandling fået gennemført en turnusordning, så alle toldfaglige medarbejdere kunne prøve de forskellige arbejdsopgaver, og altså ikke var tvunget til at blive på den samme opgave i årevis. I henhold til denne aftale skulle ”Morten” og jeg for længst været flyttet til et andet arbejdsområde. Men interessen for restanceopgaven var ikke så stor hos vore kolleger, så derfor blev vi hængende indtil videre.

Vi var dog begge klar over, at vi nok

også på et tidspunkt kunne have godt af lidt luftforandring, så omkring 1976 forlod jeg restanceafdelingen og kom i stedet – i første omgang – til toldafdelingen, hvor Danmarks medlemskab af EF gav nye udfordringer med hensyn til toldkontingentordninger, importlofter og landbrugsordninger.

Syv-otte dejlige og udviklende år i restanceafdelingen var slut. Arbejdsår, der både rummede positive og negative – og af og til også dramatiske – oplevelser. Men trods alt nogle af de bedste år, jeg har haft i min tid i toldvæsenet, med et formidabelt kollegialt samarbejde og venskab, masser af udfordringer og en ledelsesmæssig opbakning og tillid til, at vi nok kunne løse opgaverne selv.

Jeg kunne supplere disse erindringer med en lang række konkrete oplevelser fra disse år, men jeg vil nu slutte med en af de meget positive erindringer:

En positiv restancehistorie

En lokal bagermester, der havde en god forretning på en af byens indfaldsveje, fik problemer, da vejomlægninger ledte trafikken uden om hans butik. Kunderkredsen blev reduceret, og bagermesteren kom i restance, der desværre voksede kvartal for kvartal, selv om vi i fællesskab gjorde en del for at få lidt høvlet af undervejs.

Vi kunne kun pante i nogle gamle bagermaskiner, da bageriet lå i lejede lokaler, og derfor ikke var omfattet af tingslysingslovens § 10.

Vi vidste dog godt, at maskinerne ved en tvangsrealisation næppe ville indbringe mange kroner, og at vi ved denne handling ville fratage bageren enhver mulighed for at komme på fode igen. Dengang – som det vel også er i dag – var

søndagen bagernes omsætningsmæssigt bedste dag, og vi lavede en aftale med bagermesteren om, at vi skulle have en vis procentdel af søndagens omsætning. Beløbet skulle afleveres til toldkamret mandag morgen før nogen andre kreditorer fik gode idéer.

Bagermesteren var velsignet med en stor børneflokk, så mandag morgen omkring kl. 07.45 kom en eller to af de lidt større drenge susende på cykel til toldkamret, hvor de afleverede en bagerpose med den aftalte procentdel af gårdsdagens omsætning (troede vi nok!). Ligesom min gode kollega "Morten" var drengene meget interesseret i sport, og gårdsdagens resultater i den lokale sportsklub, KIF, blev kraftigt diskuteret. Til slut måtte en af vore piger smide drengene ud for at sikre, at de kom i rette tid til skole!

En dag fik vi uventet besøg af bagermesteren, der i modsætning til tidligere

besøg ikke var i sin lidt snavsede bageruniform, men i mørk jakke og slips. Han nærmest skred ind af døren og sagde: "Vil de herrer venligst gøre min konto op med renter og renters rente!", hvorefter han gik ind ad døren til kassererkontoret, som lå lige overfor. En af vore piger fulgte diskret efter for at se, hvad der skete.

"Han har vundet 50.000 kr.", sagde Ruth, da hun vendte tilbage. På den tid indfrieede toldkamrene også gevinster på præmieobligationer, og det var altså den store lykke, der var hændt bagermesteren. Desværre kunne vores gode bagermester ikke afslutte sagen den dag. Så store gevinster skulle først godkendes centralt, men en uges tid efter tog vi alle fire op til bagermesteren med kvitteringer for alt gæld og et pænt beløb til bagermesteren i tilgift.

Naturligvis sluttede denne gode formiddag hos bagermesteren med kaffe og friskbagt wienerbrød.

Frederikshavn Toldkammer

- Hack Kampmanns toldbygninger (6)

af Ole Degn

En forældet toldbygning

I begyndelsen af 1900-tallet var den gamle toldbod i Frederikshavn efterhånden blevet ganske utilstrækkelig. Siden bygningens opførelse i 1859 var byens befolkningstal næsten firedoblet, byen var i 1871 blevet knyttet til jernbanenetet, og trafikken på havnen var vokset betydeligt.

Frederikshavn Handelsforening besværede sig og anmodede i 1907 Generaldirektoratet om at få større og bedre

toldlokaler og yderligere nogle frilagerum og rejste dermed tanken om en ny toldkammerbygning. Toldinspektøren berettede samme år om pladsmangel såvel i toldpakhuset som i vejerboden. Der havde i flere år i stigende grad været problemer, ikke blot for de klarerende, men også for toldvæsenet. Gods til og fra pakhuset måtte til gene for de klarende passere gennem vejerboden over udpakningspladsen og hen over den meget store decimalvægt, og al trafik af

By- og erhvervsudviklingen i Frederikshavn medførte, at den gamle toldbod fra 1859 knap 50 år senere var blevet for lille. Foto i Told- og Skattemuseet.

*Til venstre ses det gamle toldkammer fra 1859, yderst til højre Hack Kampmanns toldkammerbygning.
Foto Ole Degn 2011.*

publikum til og fra vejerbod og pakhus måtte ske gennem assistenternes kontor, der var opholdsrum for 12 assistenter og toldrorsbetjente.

Man ser her et godt eksempel på en tidligere tids byggeri med logistiske problemer, som arkitekt, kongelig bygningsinspektør Hack Kampmann i sine tidligere toldbyggerier netop meget bevidst med sine planløsninger havde forstået at overvinde. Og da Hack Kampmann i 1908 var på inspektionsrejse til toldbygningen, kunne han tilmed rapportere, at det var en dårlig bygning, den var for svagt fundamenteret, ydermurene var revnede, vinduerne rådne og taget utæt. En ombygning og udvidelse ville koste 45-50.000 kr., en ny toldkammerbygning 70-75.000 kr.

Så gik en årrække. I foråret 1913 overvejede man endelig i Overtoldinspekto-

ratet for Jylland i Århus at få forbedret lagrings- og klareringsforholdene i Frederikshavn Toldkammerbygning, men Generaldirektoratet fandt, at man under hensyn til modtagne oplysninger om bygningens funderingsforhold og murmateriale ville foretrække, at der blev opført en helt ny toldkammerbygning.

Det fornødne beløb til opførelsen ønskede man fordelt på to finansår, således at den første rate blev optaget på Overtoldinspektoratets forslag til bygningsudgifter for finansåret 1914/15, ledsaget af de fornødne overslag og tegninger samt øvrige oplysninger til begrundelse af forslaget.

Overtoldinspektoratet blev lidt senere bemyndiget til i forslaget at lade optage en frilagerafdeling indeholdende 18 varefrilagerum, heraf de seks til oplag af olie og lignende varer.

Planer og tegninger

Hack Kampmann kunne i juni 1913 fremlægge et overslag vedrørende en ny toldkammerbygning, med beliggenhedsplan, plantegninger, snit og opstalter. Det samlede overslagsbeløb udgjorde 95.000 kr., heraf et frilager i loftsetagen 5.000 kr. og et olielager i gården, nødvendiggjort af udstrakt brug af motorer i fartøjer, 10.000 kr.

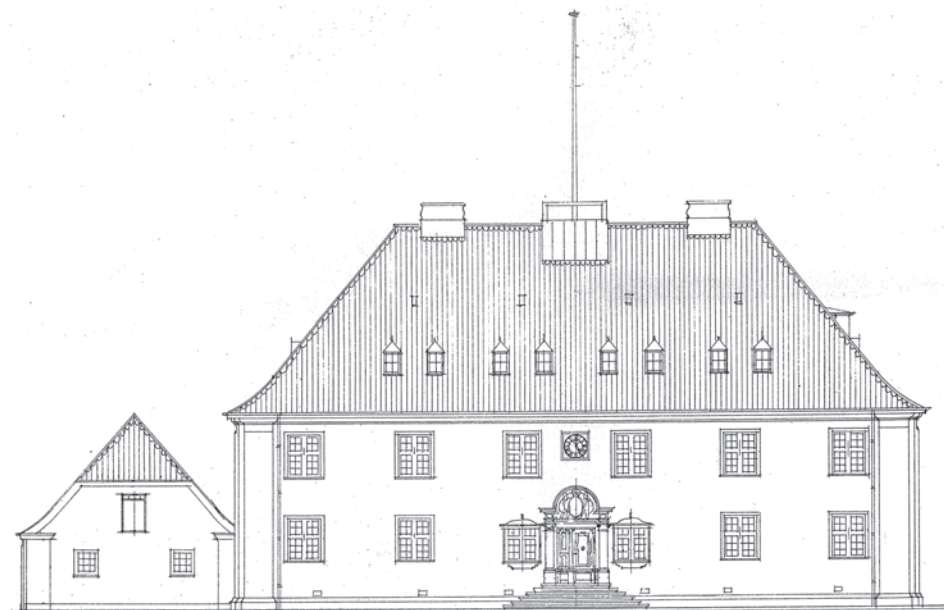
Planerne og tegningerne viser en bygning i to etager, med et betydeligt større etageareal end den gamle toldbygning. Denne havde med to etager et etageareal på ca. 260 m². Den nye bygning rummede med to etager 660 m², hvortil kom loftet med frilagerum på 100 m² og et disponibelt areal, i alt 230 m², samt oliepakhuset på 70 m².

På grundlag af Hack Kampmanns overslag og tegninger blev på finansloven 1914/15 bevilget 40.000 kr. til opførelsen og på finansloven 1915/16 55.000 kr.

Byggearbejdet

I foråret 1913 var der blevet ført forhandlinger mellem Overtoldinspektoratet og Frederikshavns Havnekommission om en passende beliggende byggegrund for en ny toldkammerbygning, og der blev erhvervet en grund liggende et stykke nord for det gamle toldkammer.

Fra juli 1914 var som bygningskonduktør ved opførelsen ansat arkitekt H. A. Zachariassen, Skanderborg, en arkitekt, som Kampmann også havde benyttet ved opførelsen af toldkamrene i Viborg og Horsens, men som i øvrigt ikke synes

Hack Kampmanns facadetegning til toldkammerbygningen, dateret 28. juni 1913. Tegning i B 297. Overtoldinspektoratet for (Nørre)Jyllands arkiv, 1.201. Frederikshavn Toldkammer 1888-1943, Landsarkivet for Nørrejylland.

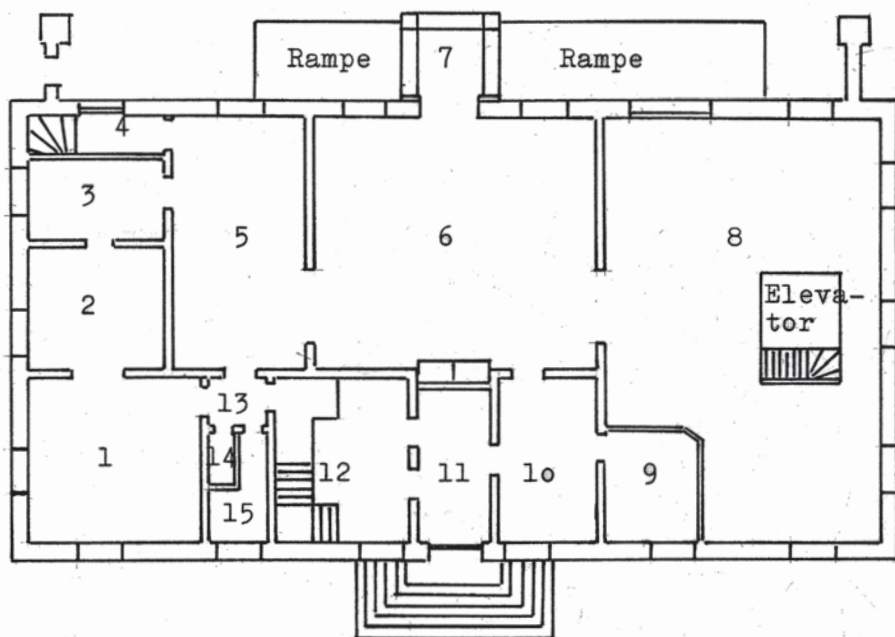
Toldkammerbygningen set mod sydgavlen, der står med et velproportioneret, harmonisk arkitektonisk udtryk. Foto Ole Degn 2011.

senere at have gjort sig særlig bemærket som arkitekt.

Gennem de anviste regninger kan vi derefter følge byggearbejdet. I november 1914 var piloteringsarbejdet blevet udført ved nogle tømrermestre fra Vejle. I alt 181 stk. ca. 10 m lange runde granpæle blev nedrammet på grunden.

I maj 1915 var udført omfattende murer- og tømrerarbejder ved lokale

håndværkere, i juni og igen i oktober stenhuggerarbejder ved håndværksmestre fra Kerteminde, og i oktober betales ingeniørfirmaet Christiani og Nielsen, Århus, samt en kobbersmed og blikkenslager og en tømrermester fra Hjørring. Samme år i december betales også endnu et ingeniørfirma, firmaet Bruun og Sørensen fra Århus, samt de førnævnte to stenhuggere fra Kerteminde, et blik-

Plan af toldkammerbygningens stueetage ca. 1960. Tallene angiver: 1-2 assistentkontorer, 3 overkontrollørkontor, 4 baggang, 5 assistentkontor, 6 vejerbod, 7 pakhusformand, 8 pakhus med elevator, 9-10 toldbetjentkontorer, 11 forgang, 12 hall med trappe, 13 mellemgang, 14 toilet, 15 det senere indrettede bad. Tegning i B 297. Overtoldinspektoratet for (Nørre)Jyllands arkiv, 1.190. Bygningskort. Ebeltoft-Gråsten 1960-1965, Landsarkivet for Nørrejylland.

kenslagerfirma fra Århus og en blikkenslager fra Ålborg.

I januar 1916 betaltes en lokal murer-mester og igen kobbersmeden og blikkenslageren fra Hjørring ligesom igen de to stenhuggere fra Kerteminde. I februar betaltes glarmesterarbejde og tømrerarbejde og en klejnsmed fra Århus leverede kædeholdere og næsten 50 m jernkæder til haveanlægget. I marts betaltes ingeni-ørfirmaet Bruun og Sørensen, Århus, igen et større beløb, og der var også udført arbejde af stenhuggerne fra Kerteminde og tømrermesteren fra Hjørring. Malerarbejde, blikkenslagerarbejde og billedskærrerarbejde var blevet udført i april. Ende-

lig betaltes så sent som i februar 1917 et omfattende stenhuggerarbejde.

I modsætning til tidligere lykkedes det ikke Hack Kampmann at gennemføre arbejdet inden for den bevilgede økonomiske ramme, hvilket meget vel kan tilskrives de særlige forhold under Første Verdenskrig. Byggeprisen blev på 106.540 kr., hvilket var en overskridelse på 11.545 kr. eller 12 %. Endda havde Hack Kampmann måttet opgive at lade indrette det påtænkte badeværelse på 1. sal til personalet. Selv forklarede han, at det på grund af betydelige prisstigninger ikke havde været ham muligt at bringe arbejdet med opførelsen til afslutning

uden at den til byggearbejdet oprindelig bevilgede sum på 95.000 kr. med senere bevilgede tilskud på 7.500 og 3.000 kr. yderligere blev overskredet med 1.045 kr.

Bygningen

Den 20. juni 1916 kunne den nye toldkammerbygning præsenteres for en større kreds af indbudte, herunder generaldirektør Koefoed, arkitekt Kampmann, arkitekt Zachariassen, handelsforeningens formand og Frederikshavns borgmester, der alle blev budt velkommen af toldforvalter Brandt. Derefter blev bygningen beset fra øverst til nederst under ledelse af Hack Kampmann.

Vi følger med de indbudte og går op ad den brede granittrappe gennem den smukke portal, der er udført af billedskærer H. Lindow, København, og har kostet 3.000 kr. eller knap 3 % af byg-

gesummen. Derefter kommer vi ind i en mindre vestibule, hvis loft hvælver sig i spidse buer. Fra vestibulen fører en dør ind til kontrollørens kontor, hvorfra der er direkte adgang til vejerboden. Men vi går i vestibulen til venstre og kommer ind i en rummelig korridor, hvorfra en trappe fører op til hovedkontoret. I korridoren er der døre til et udleveringslokale, opsynets vagtlokaler og vejerboden, hvori der er rigelig bordplads til udpakning af varerne. Fra vejerboden kommer vi ind i pakhuset, hvori findes en elevator, netop byens første og eneste, leveret af Ths. B. Thrige i Odense. Elevatoren, der har en bæreevne på 1.500 kg, fører op til tilsvarende pakhusrum på 1. sal og til loftsetagen. Vejerboden står i forbindelse med en smuk karnap, hvorfra den vagthavende assistent kan kontrollere varer, der går ind og ud fra toldboden.

Derefter går vi op ad trappen til 1. sal,

Frederikshavn Toldkammer en af de hårde isvintre 1942 eller 1943, set fra den tilfrosne havn, hvor kajområdet endnu ikke er bebygget, således at der er frit udsyn til toldkammeret. Foto Anker Degn.

Frederikshavn Toldkammer set fra sydøst, fra Havnegade. Til venstre ses den sydligste af de to nye sidefløje. Foto Ole Degn 2011.

hvor vi som nævnt finder hovedkontoret, et stor, lyst og rummeligt lokale med mørke egetræsmøbler. Ved siden heraf er toldforvalterens kontor, hvorfra vi har en smuk udsigt over havn og havneplads. Ved siden af hovedkontoret findes frokoststue for personalet, og på denne etage er også et vagtlokale for toldrorsbetjentene. Ad endnu en trappe nås 2. salen med ti frilagerum samt et mindre, endnu ikke indrettet laboratorium.

Nede i toldkammerets gård ser vi, at der er gjort rig anvendelse af granit. I midten findes en kumme med springvand og uden om denne lægges græsplæne, omgivet af flere søjler forbundet med jernkæder. Gården omgives af en mur. I det nordlige hjørne ses et redskabskur med dueslag i tagetagen. Mod syd er

gården indhegnet af en enetages bygning med oliepakhus og nogle frilagerum.

Endelig ses i kælderen centralvarmeanlægget, opstillet af ingeniørfirmaet Bruun og Sørensen, Århus, og rundt om i bygningen er indrettet vaskekummer med varmt og koldt vand.

Som det ses ved andre af Hack Kampmanns byggearbejder blev der også her benyttet gedigne materialer, bl.a. granit og kobber. Der har været stillet krav til kvalitet, og der blev benyttet også ikke lokale håndværkere og firmaer, hentet fra Hjørring, Ålborg, Århus, Vejle, Kerteminde og København. Ligeledes blev der benyttet kunsthåndværkere. Foruden den fornævnte billedskærer H. Lindow fra København omtales i regnskabet også dekorationsbilledhuggerne H.C.

Berg og Flyge, ligeledes fra København, der udførte en gesims og en roset. Kvaliteten var høj. Portalen er tækket med kobberplader, og der er anbragt et smukt våben med kongens navnetræk i guld på rød bund, omgivet af en krans af egeblade og agern udskåret i egetræ. Over portalen ses et meget smukt ur, rigt prydet med guld, udført af Bertram Larsen og Søn, København.

Efter at bygningen var blevet beset, serveredes i det store, blomstersmykkede pakrum en forfriskning, og der blev holdt taler. I sin tale takkede Kampmann sine medarbejdere og udtalte sig i for ham

karakteristiske beskedne udtryk om sin andel af arbejdet: At bygge var at bringe materialerne på rette plads, og han håbede, at det så nogenlunde var sket der.

En lille herregård – og en meget større

I sommeren 1916 lå så den nyopførte, mærkeligt smukke og harmoniske toldkammerbygning med røde teglstensmure og hvidpudsede hjørnelisener og gesimser under taget, granitfundament, højt opskalket teglstenstag med helvalm og smukke arkitektoniske detaljer som

Til venstre det fornemme indgangsparti til Hack Kampmanns toldkammerbygning, med granittrappe, karnapper og skilt med kongens kronede monogram omgivet af egelev. Til højre et sideindgangsparti i det i årene 1993-95 tilføjede store byggeri, med en ny tids enklere arkitektoniske udtryk. Foto Ole Degn 2011.

En af Told- og Skatteregionens nye længer med hvidtede hjørner, der korresponderer med Kampmanns gamle toldkammer. Foto Ole Degn 2011.

granittrappen, dørpartiet og smårudede vinduer som en lille herregård med en palæbygning og to små fløje mod vest, redskabsbygningen og oliepakhuset, med et barokpræget haveanlæg imellem.

Langt senere skulle bygningsanlægget blive meget større.

Ved oprettelsen af told- og skatteregionerne 1990 blev der brug for langt mere plads i toldbygningen.

Den blev 1993-95 udvidet ved, at der blev opført to fløje i to etager forbundet med en tværbygning i tre etager, placeret som de tidligere to små fløje, men mange gange større, med et etageareal mere end tre gange så stort. Det toldkammeranlæg, som Hack Kampman havde opført, gav med bygningens udformning og placeringen på grunden mulighed for dette, og det var også nødvendigt med en sådan

udformning, da den gamle toldbygning var blevet fredet i 1988. Derfor skal dette byggeri nævnes her, også for at sætte kvaliteten og udførelsen af Hack Kampmanns byggeri i relief. Udviklingen inden for arkitekturens formsprog og vel også i statens økonomiske muligheder resulterede i et byggeri, der er meget forskelligt fra Hack Kampmanns. Det spiller vel op til hans, med de to fløje med tværbygningen placeret i forhold til den gamle bygning som palæets avlsgård og med de hvidtede hjørner på bygningerne, svarende til de hvidtede hjørnelisener på hans. Men udtrykket er langt enklere, uden hans maleriske detaljer, således som det eksempelvis ses ved sammenligning af dørpartierne.

Kilder

Landsarkivet for Nørrejylland. B 297.
Overtoldinspektoratet for (Nørre)Jyl-
lands arkiv, 1.201 Frederikshavn Told-
kammer 1888-1943.

1.190 Bygningskort 1960-65 Ebeltoft-
Gråsten.

Frederikshavn Avis 20. juni 1916.

*Porten til gården mellem den gamle Toldbygning fra 1916 og en af Told- og Skatteregionens nye læn-
ger fra 1995. Den 14. september 2012 rykkede et af Udbetaling Danmarks fem centre ind i de gamle
toldbygninger, der nu skal huse centrets 210 medarbejdere. Udbetaling Danmark er en ny myndighed,
der skal stå for udbetaling af kommunale ydelser så som folkepension, boligstøtte, barseldagpenge og
børnebidrag. Kommunerne skal stadig varetage de opgaver, der forudsætter personlig kontakt med
borgerne. Foto: Ole Degn 2011.*

Indholdsfortegnelse

Jeppe Klok Due:

Indlednings. 51

Mogens Lau:

Ridder Wolffsen (2).....s. 52

Kurt Pedersen:

Momsen og
Toldfogedordningens. 60

Ole Degn:

Frederikshavn Toldkammer
- Hack Kampmanns
toldbygninger (6)s. 78